

Книженко С. О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики, судової експертології
та домедичної підготовки

Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-1944-4256

Шарабан О.,

головний судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень
та обліку відділу криміналістичних видів досліджень

Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДАКТИЛОСКОПІЧНОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ

LEGAL REGULATION AND DEVELOPMENT TRENDS OF DACTYLOSCOPIC ACCOUNTING IN UKRAINE

У статті розглянуто актуальні питання використання та правового регулювання дактилоскопічних обліків в Україні. На Міністерство внутрішніх справ України, Національну поліцію України покладені обов'язки щодо здійснення забезпечення національної безпеки. Згідно чинного законодавства поліція наповнює та підтримує в актуальному стані реєстри та бази даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України. Одним із видів криміналістичних обліків є дактилоскопічний, який належить до біометричних даних особи й підпадає під захист держави як персональні дані. На жаль, є непоодинокі випадки несвоєчасного знання з обліку об'єктів реєстрації, що порушує права громадян. Правове регулювання збирання біометричних даних у вигляді відбитків пальців рук людини є вкрай важливими та актуальними оскільки багато питань залишається не врегульованими на законодавчому рівні.

У статті названі дактилоскопічні системи, що діють на сьогодні на території України та розкрито їх значення в розслідуванні кримінальних правопорушень. Визначені закони та підзаконні нормативні акти, що регулюють правовий порядок ведення таких криміналістичних обліків. Розкриті суперечності підзаконних нормативних актів між собою та вказано на їх застарілість.

Проаналізовано досвід зарубіжних країн щодо видів біометричної реєстрації та порядку її правового регулювання. Автори пропонують використовувати практику іноземних держав щодо запровадження мультимодальних біометричних технологій.

У підсумку відзначено, що сьогодні в Україні виникла необхідність у розробці нормативно-правової бази, загальних положень, принципів і вимог до організації системи біометричної реєстрації з врахуванням досвіду передових країн світу. Запропоновано прийняти закон про біометричну реєстрацію, який би включав в себе різні види біометричних технологій (а не тільки відбитки пальців рук чи ДНК) з можливістю їх комбінування.

Ключові слова: відбитки пальців рук, дактилоскопія, біометрична реєстрація, криміналістичні обліки, інформаційні ресурси.

The article deals with topical issues of use and legal regulation of dactyloscopic records in Ukraine. The Ministry of Internal Affairs of Ukraine and the National Police of Ukraine are entrusted with the responsibility of ensuring national security. According to the current legislation, the police fills and maintains up-to-date the registers and databases included in the unified information system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. One of the types of forensic records is dactyloscopic, which belongs to the biometric data of a person and is subject to state protection as personal data. Unfortunately, there are rare cases of untimely knowledge of the accounting of registration objects, which violates the rights of citizens. Legal regulation of the collection of biometric data in the form of human fingerprints is extremely important and relevant, as many issues remain unsettled at the legislative level.

The article names dactyloscopic systems operating today on the territory of Ukraine and reveals their importance in the investigation of criminal offenses. Defined laws and by-laws regulating the legal procedure for keeping such forensic records. Contradictions of bylaws among themselves are revealed and their obsolescence is indicated.

The experience of foreign countries regarding the types of biometric registration and the procedure for its legal regulation is analyzed. The authors suggest using the practice of foreign countries to introduce multimodal biometric technologies.

In the end, it was noted that today in Ukraine there is a need to develop a regulatory framework, general provisions, principles and requirements for the organization of the biometric registration system, taking into account the experience of the leading countries of the world. It is advisable to adopt a law on biometric registration, which would include various types of biometric technologies (not only fingerprints or DNA) with the possibility of combining them.

Key words: *fingerprints, dactyloscopy, biometric registration, forensic records, information resources.*

Постановка завдання. Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція України входять до складу сектору безпеки і оборони та в рамках своїх функцій здійснюють забезпечення національної безпеки. Згідно чинного законодавства поліція наповнює та підтримує в актуальному стані реєстри та бази даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України. У процесі виконання своїх службових обов'язків співробітники підрозділів Національної поліції України постійно стикаються з завданням ідентифікації особи, в тому числі й за відбитками пальців рук, які належать до біометричних даних особи й підпадають під захист держави як персональні дані. Тож правове регулювання збирання біометричних даних у вигляді відбитків пальців рук людини є вкрай важливими та актуальними оскільки багато питань залишається не врегульованими на законодавчому рівні.

Аналіз основних досліджень і публікацій. В юридичній літературі питанням розвитку і функціонування дактилоскопічного обліку приділяли увагу В.В. Бірюков, В.П. Захаров, В.Г. Хахановський, В.С. Бондар, Г.М. Рудий, В.І. Рудешко, В.І. С.В. Шалімов, О.В. Шведова, В.В. Юсупов та інші. Наукові роботи присвячені проблемам виявлення та фіксації слідів пальців рук, їх використанню в розслідуванні кримінальних правопорушень. Однак залишаються не вирішеними та дискусійними питання щодо правового регулювання дактилоскопічного обліку.

Мета статті полягає у розкритті проблем та перспектив удосконалення правового регулювання дактилоскопічного обліку в Україні.

Викладення основного матеріалу дослідження. На сьогодні підрозділи інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції здійснюють формування, супроводження та використання у службовій діяльності інформаційних ресурсів (обліків), власником яких є МВС України. Дактилоскопічний облік функціонує на центральному (м. Київ) та обласному рівнях (наприклад, Харківська область, Львівська область) і складається з АДІС «ДАКТО-2000» та АДІС «Сонда». Вказані автоматизовані дактилоскопічні ідентифікаційні системи використовуються на території України у ДНДЕКЦ та НДЕКЦ.

Автоматизована дактилоскопічна ідентифікаційна система «ДАКТО 2000» здійснює автоматизований облік дактилоскопічних карт осіб,

затриманих за підозрою в учиненні правопорушень; людей, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе та невпізнаних трупів.

Підкреслимо важливий факт: дактилоскопічні картотеки ведуться підрозділами інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції, а слідотеки ведуться Експертною службою МВС України.

Система дактилоскопічного обліку, якою користуються Експертні служби різних областей України на жаль вже морально застаріла, оскільки дуже давно не оновлювалась. Водночас, не зважаючи на вказані недоліки, «ДАКТО-2000» дає високі співпадіння між: «Слід-Слід» – 100%; «Слід-Дактилокарта» – 90%; «Дактилокарта-Слід» – 85,5%; «Дактилокарта-Дактилокарта» – 100%.

Наступна дактилоскопічна система – це АДІС «Сонда». Нею успішно користуються в цілому ряді країн: Україні, Латвії, Молдові, Узбекистані, Киргизії, Таджикистані, Сирії, Уругваї, Гватемалі, Китаї. Вона демонструє високі показники надійності на рівні найкращих світових систем.

Варто вказати, що на сьогодні можлива ідентифікація не тільки за відбитками пальців рук, а також: голосу, обличчя, ДНК, іншими ознаками. Заразом результати наукових досліджень вказують на те, що все ж таки найпопулярнішими були та залишаються системи, які реалізують технології ідентифікації за відбитками пальців і за обличчям [1, с. 57].

В Україні загальні засади та принципи обробки персональних даних передбачено Законом «Про захист персональних даних». Його положення є рамковими та встановлюють загальні вимоги щодо того, яким чином повинна здійснюватися обробка персональних даних конкретними володільцями та яких правил при цьому дотримуватися. Діяльність підрозділів Національної поліції України зі збирання біометричних даних у вигляді відбитків пальців рук регламентується положеннями Закону України «Про національну поліцію», Кримінального процесуального кодексу України, наказом МВС України від 11 лист. 2001 р. № 785 «Про затвердження Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України», наказом МВС України та ДДУПВП від 23.08.2002 № 823/188 «Про затвердження Інструкції про порядок формування, ведення

та використання оперативного-довідкового і дактилоскопічного обліку в органах внутрішніх справ та органах (установах) кримінально-виконавчої системи України». Крім того, наказом Міністерства внутрішніх справ України від 29.11.2016 № 1256 «Про організацію доступу до відомостей персонально-довідкового обліку єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України» затверджено порядок доступу до відомостей персонально-довідкового обліку єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України.

На жаль в Україні є непоодинокі випадки, коли інформація, що міститься в інформаційно-пошукових системах МВС України своєчасно не видаляється, чим порушуються права і свободи громадян й вони змушені звертатися до суду за захистом [2].

У законі про Національну поліцію вказано, що вона наповнює та підтримує в актуальному стані реєстри та бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України, в тому числі здійснює збирання біометричних даних осіб шляхом дактилоскопіювання, у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України [3]. Водночас КПК України визначає тільки порядок відбирання біологічних зразків у особи для проведення експертизи.

Правила збирання, накопичення, зберігання, використання та знищення біометричних даних розкриваються тільки в підзаконних нормативних актах. Так, в Інструкції «Про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України» визначено що проводиться дактилоскопіювання осіб, які:

- затримані за підозрою у вчиненні злочину;
- взяті під варту;
- звинувачуються у вчиненні злочину;
- піддані адміністративному арешту.

Даною Інструкцією також регулюються строки зберігання дактилоскопічних карт та підстави їх вилучення з обліку до спливу строків зберігання [4].

В Інструкції про порядок формування, ведення та використання оперативного-довідкового і дактилоскопічного обліку в органах внутрішніх справ та органах (установах) кримінально-виконавчої системи України підстави дактилокопіювання осіб визначені такі:

– засуджені до довічного позбавлення волі, до позбавлення волі на певний строк, до тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, до обмеження волі та арешту незалежно від складу злочину, виду та строку покарання;

– іноземці, які засуджені або ті, що знаходяться під слідством, незалежно від складу злочину і виду покарання;

– громадяни України, засуджені судами інших держав до позбавлення волі;

– засуджені до виправних робіт або звільнені від відбування покарання з випробуванням, відносно яких судом винесено ухвалу про направлення їх в місця позбавлення волі для подальшого відбування покарання;

– особи, оголошені в розшук;

– особи, що вчинили злочини і направлені за рішенням суду до психіатричних лікарень для примусового лікування;

– особи, що проходять за архівними кримінальними справами, які зберігаються в архівах МВС України, Служби безпеки України і Центрального державного архіву громадських об'єднань України;

– особи, затримані за підозрою в занятті бродяжництвом [5]. Зазначимо, що відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 29.06.2010 №17-рп/2010 у справі № 1-25/2010, положення про право проводити фотографування, звукозапис і відеозйомку, дактилоскопію осіб, які затримані за підозрою у занятті бродяжництвом визнані такими, що не відповідають конституції України [6].

Тож ми бачимо, що вказані інструкції мають між собою протиріччя та є застарілими.

Варто також вказати на те, що інформація про біометричні ознаки особи міститься також у Державній міграційній службі України, яка є підрозділом системи МВС України. Вона забезпечує ведення Єдиного державного демографічного реєстру, де фіксуються біометричні дані (параметри) особи. Під останніми розуміють відцифровані відбитки пальців рук, відцифроване зображення обличчя.

Таким чином, органи досудового розслідування в рамках кримінального провадження з метою отримання інформації про біометричні параметри особи можуть звертатися за допомогою до спеціалістів не тільки Експертної служби МВС України, а й до Департаменту інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції України, Державної міграційної служби України.

У юридичній літературі широко обговорюється питання про прийняття закону про дактилоскопічну реєстрацію. Прихильники закону про державну дактилоскопічну реєстрацію вказують на її обов'язковий характер [7, 8, 9].

Досвід іноземних країн свідчить про неоднозначність думок з цього питання. Наприклад, у Молдові діє закон про державну дактилоскопічну реєстрацію, яким передбачена добровільна та обов'язкова реєстрація зі строком зберігання матеріальних носіїв з дактилоскопічною інформацією до досягнення 80 років, а невідомі трупів до моменту впізнання але не більше 10 років [10].

З січня 2021 року у Казахстані введений в дію закон про дактилоскопічну та геномну реєстрацію, згідно якого геномна інформація зберігається протягом 25 років після смерті засудженого [11].

У США в різних штатах питання використання біометричної інформації вирішено неоднаково. Наприклад, у штатах Каліфорнія, Массачусетс рішеннями судів в деяких містах заборонено застосування технології розпізнавання облич, у тому числі поліцією [12].

Україна прийняла зобов'язання забезпечувати дотримання прав і свобод людини, в тому числі й право на недоторканність приватного життя, яке гарантується ст. 32 Конституцією України та ст. 8 Конвенцією про захист прав людини й основоположних свобод. Ми погоджуємося з В.П. Захаровим, В.І. Рудешко у тому, що необхідно встановити такі правові норми, які б забезпечили надійний захист і безпеку зберігання персональної інформації й не завдали б шкоди основним правам і свободам громадян, оскільки досягнення мети підвищення рівня національної безпеки виправдовує заходи щодо створення інформаційно-пошукових систем правоохоронних органів [1, с. 424].

На наш погляд, більш правильно говорити про закон щодо біометричної ідентифікації осіб, який би вирішив питання не тільки дактилоскопічної реєстрації але й реєстрації за іншими біометричними даними.

При цьому слід чітко визначити порядок отримання, зберігання та знищення відповідної біометричної інформації, а також створити необхідний механізм контролю за такою діяльністю.

В рамках розгляду цього питання важливо вказати на те, що у світі сьогодні впроваджуються і дають гарні результати мультимодальні біометричні технології. Мова йде про створення інформаційно-пошукових систем, які здійснюють пошук за кількома біометричними параметрами (наприклад, відбитки пальців рук та зображення обличчя або райдужна оболонка ока) [13].

Тому ми вважаємо, що потребують правового врегулювання питання не тільки дактилоскопічного обліку а й інших біометричних даних. Це питання пропонуємо вирішити шляхом прийняття закону про біометричну реєстрацію, де

були б визначені її види, порядок формування та використання.

Потребують також подальшого удосконалення існуючі системи та розроблення нових апаратно-програмних засобів автоматизованих дактилоскопічних ідентифікаційних систем. Зокрема, пристроїв введення відбитків пальців (наприклад, вже створено прилад, який зчитує узор папілярних ліній зі зворотної сторони пальця).

Варто запозичувати позитивний досвід іноземних країн щодо створення єдиних надвеликих масивів дактилоскопічної інформації в центральних підрозділах. Наприклад, таким шляхом пішли Німеччина, Ізраїль, Швейцарія, Чехія, Словаччина, Казахстан та Угорщина.

Важливим також буде удосконалення діючої системи автоматизованих дактилоскопічних обліків МВС України шляхом створення єдиного автоматизованого банку даних з нарощуванням потужностей існуючих центральних, обласних програмно-технічних комплексів задля проведення перевірок у режимі реального часу та наданням авторизованого доступу до баз працівникам усіх правоохоронних органів.

Висновки. Враховуючи викладене, можна зробити висновок, що сьогодні в Україні виникла необхідність у розробці нормативно-правової бази, загальних положень, принципів і вимог до організації системи біометричної реєстрації з врахуванням досвіду передових країн світу. Варто прийняти закон про біометричну реєстрацію, який би включав в себе різні види біометричних технологій (а не тільки відбитки пальців рук чи ДНК) з можливістю їх комбінування.

Враховуючи практику зарубіжних країн, національна автоматизована дактилоскопічна інформаційно-пошукова система має відповідати таким вимогам як здатність працювати з великими обсягами інформації, можливість застосування методів безфарбового дактилоскопіювання.

Список використаних джерел:

1. Захаров В.П., Рудешко В.І. Біометричні технології в XXI столітті та їх використання правоохоронними органами: посібник. 2-ге вид., доп. Львів: ЛьвДУВС, 2015. 492 с.
2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 30 квітня 2020 року. Справа №199/5324/19. Адміністративне провадження №К/9901/7795/20. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=89013322&red=100003761aef5172cbfc8fabfb814321f8f76f&d=5> (дата звернення: 20.02.23).
3. Про національну поліцію від 02.07.2015 р. № 580-VIII : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/580-19#Text> (дата звернення: 20.02.23).
4. Інструкція про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11 вересня 2001 р. № 785. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/reg6257?an=14&ed=2011_07_21 (дата звернення: 25.02.2023).
5. Інструкція про порядок формування, ведення та використання оперативно-довідкового і дактилоскопічного обліку в органах внутрішніх справ та органах (установах) кримінально-виконавчої системи України : Наказ МВС України та ДДУПВП від 23.08.2002 № 823/188. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/REG7026> (дата звернення: 23.02.2023).

6. Рішення Конституційного Суду України від 29.06.2010 №17-рп/2010 у справі № 1-25/2010. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ks10076?an=&ed=&dtm=&le=> (дата звернення: 10.02.2023).
7. Волошин О.Г., Чабан К.Є. Упровадження біометричних технологій при проведенні ідентифікації людини. Теорія та практика судовоекспертної діяльності : матеріали VIII Міжвідомчої конференції (27 листопада 2019 року). Київ, 2019. С. 436–440.
8. Бідняк Г.С. Нормативно-правове регулювання дактилоскопіювання осіб. / Криміналістичний вісник. № 2 (28). 2017. С. 446–450.
9. Опанасенко О.М. Шляхи вдосконалення ведення та використання дактилоскопічної реєстрації для ідентифікації особи. / Науковий журнал ЛОГОС. Мистецтво наукової думки. № 3. 2019. С. 155–157.
10. Law On State Dactyloscopic Registration URL: <https://www.lawyer-moldova.com/2013/02/law-on-state-dactyloscopic-registration.html> (дата звернення: 19.02.2023).
11. On dactyloscopic and genomic registration URL: <https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z1600000040> (дата звернення: 19.02.2023).
12. Бригинець С. Біометричні дані: збір і захист у Європі, США та Україні. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/insh/biometriczni-dani-zbir-i-zahist-u-evropi-ssha-ta-ukrayini.html> (дата звернення: 18.02.2023).
13. Multimodal Biometric Capability. URL: <https://www.innovatrics.com/innovatrics-abis/criminal-investigation/> (дата звернення: 20.02.2023).